

2011-09-21
1 (17)
Dnr 2011:952

Redovisning av uppdrag om förutsättningar för att inkludera vuxenutbildningen i Skolverkets attitydundersökning

Dnr 2011:952

Härmed redovisas uppdraget om att utreda förutsättningarna för att inkludera vuxenutbildningen i verkets nästa attitydundersökning. Uppdraget är givet i ändring av regleringsbrev för budgetåret 2011 som beslutades den 19 maj 2011.

Anna Ekström
Generaldirektör

Helena Wintgren
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har Staffan Lundh och Helén Ängmo i Skolverkets ledningsgrupp deltagit.

Sammanfattning

Skolverket har fått i uppdrag att utreda förutsättningarna för att inkludera vuxenutbildningen i verkets nästa attitydundersökning. Undersökningen Attityder till skolan har genomförts vart tredje år sedan 1993 och ger en nationell bild av olika gruppers syn på skolan. I den senaste undersökningen ingick elever och lärare i grund- och gymnasieskolan. Det har flera gånger föreslagits att elever i vuxenutbildningen bör ingå i attitydundersökningen som ett komplement till övrig nationell uppföljning.

Utredningen visar att det är möjligt att inkludera vuxenutbildningen i Skolverket attitydundersökning. De målgrupper som omfattas av utredningen är elever och lärare i kommunal vuxenutbildning (komvux) och svenskundervisning för invandrare (sfi).

Förslag på tillvägagångssätt skiljer sig åt för de olika målgrupperna. Lärare i komvux och sfi är enklast att nå då det går att använda samma tillvägagångssätt som till övriga lärare i Attityder till skolan, dvs. registerurval och postenkät. Eleverna är svårare att nå då det saknas uppgifter på nationell nivå om vilka som studerar under innevarande halvår. Det medför att urvalet behöver ske i två steg. Eleverna i komvux kan sedan nås med postenkät, med webbenkät som alternativ, för att fånga in bredden av olika kurser och flexibiliteten i de studiesätt som används. När det gäller elever i sfi är det möjligt att låta eleverna fylla i enkäten på plats hos utbildningsanordnaren.

Svarsfrekvenserna kan väntas bli lägre för eleverna jämfört med lärarna, framför allt när det gäller elever i komvux. Erfarenheter av undersökningar riktade till denna grupp indikerar svarsfrekvenser på 40–50 procent. Det bör övervägas om ytterligare resurser ska avsättas för att förbättra svarsfrekvensen för elever i komvux.

Den totala kostnaden för datainsamling när det gäller elever och lärare i vuxenutbildningen beräknas bli drygt 1 100 000 kronor. Kostnaden är högre för elever än för lärare och högre för elever i komvux jämfört med elever i sfi. Det är möjligt att minska kostnaden för datainsamling genom att minska urvalens storlek. Samtidigt kan kostnaden komma att öka om man t.ex. väljer att avsätta resurser för att förbättra svarsfrekvensen för elever i komvux. Den första omgången tillkommer kostnad för testning av enkäterna. Jämfört med datainsamlingen till Attityder till skolan 2009 för grund- och gymnasieskola är kostnaden relativt hög. Den totala kostnaden för datainsamling till Attityder till skolan 2009 var drygt 1 400 000 kronor.

Tidsmässigt är förslaget att datainsamling för vuxenutbildningen genomförs under hösten 2012 istället för under våren 2012 som sker med övriga grupper i Attityder till skolan. Det medger tid för utveckling och testning av enkäterna och ger utrymme för en utförligare redovisning av resultaten i en separat rapport. Förutsatt att redovisningsdatumet för Skolverkets uppföljning av it-användning och it-kompetens kan senareläggas när det gäller elever och lärare i vuxenutbildningen är det möjligt att samordna datainsamlingen för dessa grupper. Det skulle innebära en kostnadsbesparing och en minskad uppgiftslämnarbörda jämfört med om undersökningarna genomförs separat.

Inledning

Uppdrag

I ändring av regleringsbrev för budgetåret 2011 som beslutades den 19 maj 2011 fick Skolverket följande uppdrag:

Skolverket ska utreda förutsättningarna för att inkludera vuxenutbildningen i verkets nästa attitydundersökning. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 1 oktober 2011. [...]

Bakgrund

Skolverkets undersökning Attityder till skolan har genomförts vart tredje år sedan 1993. Det övergripande syftet med undersökningen är att komplettera Skolverkets nationella uppföljning och utvärdering av den svenska skolan genom att ge en nationell bild av olika gruppers attityder till skolan. Undersökningen har riktat sig till elever och lärare i grund- och gymnasieskolan samt tidigare även till skolbarnsföräldrar och allmänhet. Den senaste attitydundersökningen genomfördes 2009 och nästa är planerad med datainsamling till våren 2012.

Genom åren har det flera gånger framförts förslag om att även elever i vuxenutbildningen bör ingå i studien. I en redovisning från 2008¹ konstaterar Skolverket att uppföljningsstatistiken inte omfattar elevernas syn på utbildningen och att attitydundersökningen är en möjlighet för att täcka in detta område. Detta har även nämnts i tidigare rapporter om utveckling av uppföljningssystemet.²

Det finns också allmänt ett behov av att veta mer om vuxenutbildningen. Bland annat påtalades detta i Skolverkets lägesbedömning 2009.³ Regeringen har också i budgetpropositionen för både 2010 och 2011 framhållit att tillsynen, uppföljningen och utvärderingsarbetet behöver förbättras när det gäller vuxenutbildningen.⁴ I och med att Skolverket har ett uppdrag att följa upp vuxenutbildningen finns det skäl att överväga att inkludera kommunal vuxenutbildning (komvux) och svenskundervisning för invandrare (sfi) i attitydundersökningen för att öka kunskaperna om dessa skolformer.

Syfte och metod

Syftet med denna utredning är att ta fram ett underlag om förutsättningarna för att inkludera vuxenutbildningen i Skolverkets attitydundersökning. Frågor som behandlas är möjliga tillvägagångssätt, kostnad och tidsåtgång för datainsamling samt tid för utveckling och testning av enkäter.

¹ Skolverket (2008) *Redovisning av uppdrag om vidtagna åtgärder för att förbättra statistiken avseende svenskundervisning för invandrare (sfi)*.

² Se bl.a. Skolverket (2005) *Redovisning av uppdrag om reformering av den nationella uppföljningen av det offentliga skolväsendet för vuxna*.

³ Skolverket (2009) *Skolverkets lägesbedömning 2009*. Rapport 337.

⁴ Prop. 2009/10:1 och Prop. 2010/11:1.

Underlaget har tagits fram med hjälp av Statistiska centralbyrån (SCB) som i nuläget hanterar datainsamlingen till Attityder till skolan. SCB har utifrån vissa antaganden uppskattat bl.a. urvalsstorlekar och kostnader för att rikta sig till elever och lärare inom vuxenutbildningen.

Utgångspunkter och tidigare studier

Attityder till skolan är utgångspunkt

En viktig utgångspunkt är Attityder till skolan och de tillvägagångssätt och frågeområden som används där. I den mån det är möjligt och relevant ska delen om vuxenutbildning vara så lik delarna om grund- och gymnasieskola som möjligt för att möjliggöra jämförelser mellan skolformerna. Då uppdraget handlar om att utreda förutsättningarna för att inkludera vuxenutbildningen i en befintlig undersökning blir det också en logisk följd att följa det format som finns idag.

Målgrupperna är elever och lärare i komvux och sfi

De målgrupper inom vuxenutbildningen som behandlas i denna utredning är elever och lärare i komvux och sfi. Däremot ingår inte elever och lärare i vuxenutbildning för utvecklingsstörda (särvox). Det överensstämmer med de målgrupper som finns för undersökningen idag, där elever och lärare i grundsärskolan respektive gymnasiesärskolan inte utgör målgrupper för Attityder till skolan. Det innebär inte att dessa gruppers attityder inte skulle vara intressanta att följa upp, det är dock någonting som bör utredas separat.

Resultatredovisning och urvalsstorlek

Urvalsstorlekarna för vuxenutbildningen bör vara utformade för redovisning på nationell nivå på samma sätt som för övriga undersökningsgrupper. Urvalets storlek för respektive målgrupp påverkas av för vilka redovisningsgrupper (t.ex. kvinnor och män) som det ska vara möjligt att jämföra svarsandelar för. Även i denna del bör attitydundersökningen vara utgångspunkt för vilka grupper som ska kunna jämföras.

Möjlig samordning med Skolverkets it-uppföljning

En undersökning som delvis har samordnats med attitydundersökningen är Skolverkets uppföljning av it-användning och it-kompetens. Skolverket har sedan 2008 ett uppdrag att vart tredje år följa upp it-användning och it-kompetens i förskola, skola och vuxenutbildning.⁵ Frågorna samordnades med attitydundersökningen för elever i grund- och gymnasieskola i den första omgången och planer finns att också samordna frågorna för lärare i grund- och gymnasieskolan inför 2012 års under-

⁵ Skolverket fick uppdraget för första gången i regleringsbrevet för 2008. Uppdraget redovisades i två delrapporter, 2009 respektive 2010. I regleringsbrevet för 2011 fick Skolverket på nytt i uppdrag att följa upp it-användning och it-kompetens, med sista redovisningsdatum den 15 april 2013. Uppföljningen ska ske i enlighet med myndighetens förslag i redovisningen av uppdraget att utarbeta en plan för förbättrad uppföljning av IT-användning och IT-kompetens i förskola, skola och vuxenutbildning (U2007/1716/S).

sökning. Då elever och lärare i vuxenutbildningen ingår i målgruppen för Skolverkets it-uppföljning innebär det att dessa grupper kommer att behöva nås med frågor om it under 2012. Om vuxenutbildningen inkluderas i Attityder till skolan finns möjlighet att samordna datainsamlingen för elever och lärare inom vuxenutbildningen. Det skulle innebära en minskad uppgiftslämnararbörda och en minskad kostnad för datainsamling.

Erfarenheter från tidigare undersökningar

Erfarenheter från tidigare enkätundersökningar riktade till elever och lärare inom vuxenutbildningen utgör ett underlag för vilka tillvägagångssätt som kan användas för att nå dessa målgrupper. Då det finns få nationella undersökningar på senare år när det gäller dessa grupper är det även av intresse att ta del av kommuners uppföljningar. Nedan redogörs för några av de mer centrala studierna som har utgjort underlag för denna utredning. Avslutningsvis ges också en kort genomgång av metoder, svarsfrekvenser och kostnader för Attityder till skolan 2009.

It-användning och it-kompetens (Skolverket 2009, 2010)

Skolverket har inom ramen för sin uppföljning av it-användning och it-kompetens genomfört enkätundersökningar riktade till lärare och elever inom vuxenutbildningen. Den första omgången av uppföljningen genomfördes i två delar med datainsamling för lärare 2008 och för elever 2009.⁶

Till lärarna i vuxenutbildningen skickades en postenkät ut till ett urval om 500 lärare som drogs från registret över pedagogisk personal. Svarsfrekvensen var 58 procent för denna del av undersökningen. För att nå eleverna kontaktades ett urval av utbildningsanordnare som ombads att låta 10 elever fylla i enkäten på plats i skolan. När det gäller komvux var det elever på de gymnasiala kurserna Samhällskunskap A och Omvårdnad som ingick i urvalet och för sfi elever som läste på kurs 3D, den högsta studievägs kursen. Sammanlagt ingick drygt 4 000 elever i urvalet och svarsfrekvensen var mellan 69 och 79 procent.

Nyborjare i komvux (SCB 2003)

SCB har tidigare genomfört en enkätundersökning riktad till elever inom gymnasial komvux.⁷ Målgruppen var nyborjare inom komvux hösten 2000. Insamlingen utgick från registeruppgifter om vilka som var registrerade på gymnasiekurser inom komvux under både hösten 2000 och våren 2001. Själva datainsamlingen skedde under 2003 genom en postenkät. Det fanns stora problem med att registeruppgifterna inte överensstämde med elevernas uppfattning om de hade studerat eller inte under den aktuella tidsperioden. Svarsfrekvensen för undersökningen var 52 procent.

⁶ Skolverket (2009) *Redovisning av uppdrag om uppföljning av IT-användning och IT-kompetens i förskola, skola och vuxenutbildning* [del 1], Skolverket (2010) *Redovisning av uppdrag om uppföljning av IT-användning och IT-kompetens i förskola, skola och vuxenutbildning* [del 2].

⁷ SCB (2003) *Nyborjare i komvux. Enkätundersökning bland nyborjare i komvux höstterminen 2000.*

Deltagare i sfi (SCB 2009)

SCB genomförde en enkätundersökning bland sfi-deltagare under vintern 2008/09.⁸ Undersökningen genomfördes på plats hos utbildningsanordnaren där eleverna fick fylla i en sexsidig enkät. Elevernas lärare fick vid behov vara behjälpliga vid ifyllandet av enkäten. Uppskattningen var att undersökningen skulle ta 20 minuter att fylla i.⁹

I studien ingick ett urval om 80 sfi-anordnare och sammanlagt 6 000 deltagare från de tre studievägarna. 67 procent av anordnarna deltog och bland dessa svarade 58 procent av eleverna. SCB skriver därför i sin rapport att resultaten bör tolkas med viss försiktighet.

Projektledaren för studien upplevde inte att det fanns problem med att eleverna från studieväg 1 (den lägsta studievägen) ingick i undersökningspopulationen.¹⁰ Enkäten fanns översatt till fyra språk förutom svenska, vilket enligt projektledaren hade varit till nytta för undersökningen. Innan undersökningen genomfördes testades enkäten i SCB:s mättekniska laboratorium.

Nyanlända elever (Skolinspektionen 2009)

Skolinspektionen har granskat utbildning för nyanlända elever, där resultaten har sammanställts i en övergripande rapport.¹¹ Granskningen har framför allt omfattat grund- och gymnasieskolor men i några fall även sfi. Gemensamt för de nyanlända eleverna är att de inte har svenska som modersmål och inte behärskar det svenska språket, vilket gör denna studie av intresse när det gäller erfarenheter av att nå elever i sfi.

En del av Skolinspektionens granskningar har varit att låta eleverna skriva fritt på valfritt språk om sitt möte med den svenska skolan för att få ett elevperspektiv på granskningarna. Inspektörerna delade själva ut och samlade in elevernas texter. Sammanlagt kom det in cirka 200 texter. Enligt projektledaren var detta ett sätt att få eleverna att kunna uttrycka sig mer fritt, och också att våga och kunna uttrycka sig kritiskt om utbildningen.¹² Hon uppfattade att det var ett bra sätt för att försöka fånga in elevernas åsikter.

Regionala undersökningar

Medan det finns få nationella studier inom området finns det betydligt fler kommunala eller regionala uppföljningar av vuxenutbildningen. Bland annat har de tre storstadskommunerna Stockholm, Göteborg och Malmö låtit genomföra en gemensam effektstudie av sin komvuxutbildning på både grundläggande och gym-

⁸ SCB (2009) *Deltagande i svenskundervisning för invandrare (sfi)*.

⁹ SCB (2008) *Undersökning om sfi*. Missivbrev. Dnr 2008/1652.

¹⁰ Telefonsamtal med Sinisa Sauli, SCB, 2011-08-29.

¹¹ Skolinspektionen (2009) *Utbildning för nyanlända elever – rätten till en god utbildning i en trygg miljö*. Övergripande granskningsrapport 2009:3.

¹² Samtal med Iréne Sehlin, f.d. projektledare på Skolinspektionen, 2011-08-26.

nasial nivå.¹³ I den undersökningen skickades en postal inbjudan ut till ett urval om nästan 5 000 elever, som sedan fick besvara enkätfrågorna postalt eller via webbenkät. Den sammanlagda svarsfrekvensen var 53 procent. Drygt en av fem elever besvarade enkäten via webben.

Stockholms stad genomför också egna brukarundersökningar där de bland annat vänder sig till elever inom komvux och sfi. År 2010 genomfördes undersökningen till elever i grundläggande och gymnasial komvux som en postal enkät, med ett urval om nästan 3 000 elever och en svarsfrekvens på 42 procent.¹⁴ Eleverna hade även möjlighet att fylla i enkäten via webben vilket fem procent av dem som besvarade enkäten valde att göra. Majoriteten av dem som besvarade enkäten hade gruppundervisning jämfört med knappt 30 procent som hade distansundervisning.

I brukarundersökningen för sfi fick eleverna fylla i enkäten under lektionstid.¹⁵ Några veckor innan undersökningen genomfördes skickades en övningsenkät ut till anordnarna för att eleverna skulle få öva sig på frågor och svarssteg. Målgruppen var elever i sfi på studieväg 2 och 3 som kunde kommunicera på lättare svenska. Anordnarna beställde närmare 5 500 enkäter och svarsfrekvensen var 55 procent.

Attityder till skolan 2009

Som bakgrund ges också en kort beskrivning av metoder, svarsfrekvenser och kostnader för Attityder till skolan 2009. I den undersökningen ingick elever i grundskolans årskurs 4-9 och gymnasieskolan samt lärare i grund- och gymnasieskolan. Urvalet var utformat för redovisning på nationell nivå och sammanlagt ingick drygt 5 200 elever och 2 900 lärare. Eleverna i årskurs 4-6 fick fylla i en enkät i klassrummet medan eleverna i årskurs 7-9 och gymnasieskolan telefonintervjuades. Lärarna fick en postenkät hemskickad till sig. Svarsfrekvensen var 92 procent för de yngre eleverna, 73 procent för de äldre eleverna och 70 procent för lärarna.

Kostnaderna för datainsamlingen som genomfördes av Statistiska centralbyrån (SCB) uppgick till totalt 1 415 000 kronor. Kostnaderna varierade mycket mellan de olika delarna i undersökningen. Enkätundersökningen till de yngre eleverna och lärarna kostade omkring 270 000 kronor vardera medan telefonintervjuerna av de äldre eleverna kostade 870 000 kronor.

Förslag på tillvägagångssätt

Nedan beskrivs förslag på tillvägagångssätt för att genomföra undersökningen till lärare och elever i komvux och sfi. SCB har uppskattat ungefärliga kostnader givet antaganden om tillvägagångssätt och redovisningsgrupper m.m. Förutom de olika målgrupperna diskuteras också utformning av frågor och möjlig tidpunkt för genomförande av undersökningen.

¹³ Splitvision Research (2009) *Gemensam studie angående effekter av vuxenutbildning i Göteborg, Malmö och Stockholm 2009*.

¹⁴ TNS SIFO (2010) *Brukarundersökning 2010 Kommunal vuxenutbildning*.

¹⁵ TNS SIFO (2010) *Brukarundersökning 2010 Svenska för invandrare*.

Lärare i komvux och sfi

Möjliga tillvägagångssätt

För att ställa frågor till lärare i komvux och sfi är det möjligt att använda samma tillvägagångssätt som för övriga lärargrupper i Attityder till skolan. Det innebär att urvalet dras från registret över pedagogisk personal (lärarregistret) dit uppgifter samlas in i oktober varje år. I registret finns bl.a. uppgifter om vilken skolform läraren undervisar i och också tjänstgöringens omfattning.

Datainsamling kan sedan ske genom att en postenkät skickas hem till läraren. Alternativt kan lärarna ges möjlighet att välja mellan en postenkät och att fylla i enkäten på webben. I metodavseende ligger postenkät och webbenkät nära varandra. Kostnadsmässigt är det ingen stor skillnad mellan om möjligheten till webbenkät finns med eller inte enligt SCB. Då det saknas uppgifter om e-postadress i registret är det inte möjligt att enbart kontakta lärarna via e-post.

Antaganden och beräkningar

Nedan specificeras antaganden som ligger till grund för SCB:s beräkningar och uppskattningar.

Ett antagande är att enkäten genomförs som en gemensam enkät till lärare inom vuxenutbildningen, där vissa frågor blir specifika för lärare inom komvux respektive sfi. Många av frågorna kommer att vara desamma varför det är en fördel att ha en gemensam undersökning snarare än två separata.

Tillvägagångssätt: postal enkät med urval från lärarregistret

Längd på enkäten: 9 A4-sidor (samma som för lärare i Attityder till skolan 2009)

Redovisningsgrupper¹⁶:

- kön
- skolform - sfi, komvux
- nivå i komvux - grundläggande, gymnasial
- kurser i gymnasial komvux - teoretiska kurser, yrkeskurser
- antal undervisningsår - [3 kategorier]
- anordnartyp - kommunal, enskild

Dessa redovisningsgrupper överensstämmer i stort sett med de för lärare i grund- och gymnasieskolan.¹⁷

¹⁶ Svarsandelar för dessa grupper redovisas med 95-procentigt konfidensintervall i tabellerna. Det innebär att det blir möjligt att uttala sig om skillnader i svaren mellan olika grupper, t.ex. mellan män och kvinnor, förutsatt att skillnaderna är signifikanta.

¹⁷ En skillnad är att det i attitydundersökningen i nuläget inte finns någon uppdelning mellan enskilda och kommunala huvudmän medan det i detta förslag finns uppdelning mellan enskilda och

SCB:s beräkningar

Givet dessa antaganden har SCB uppskattat följande¹⁸:

- Urvalsstorlek: cirka 2 500 lärare
- Tid för datainsamling: 8-9 veckor
- Kostnad för datainsamling: 250 000 kronor
- Förväntad svarsfrekvens: cirka 70 procent, vilket är samma som för lärarundersökningen i Attityder till skolan 2009.

Kommentarer

Lärardelen är den del som är enklast att inkludera i attitydundersökningen då samma tillvägagångssätt kan användas som för lärare i grund- och gymnasieskolan. Kostnaden för datainsamling, cirka 250 000 kronor, ligger på samma nivå som för lärare i Attityder till skolan idag. Ett alternativ som bör övervägas är att förutom en postal enkät även ge lärarna möjlighet att besvara frågorna via webben för dem som föredrar detta sätt.

Elever i komvux**Möjliga tillvägagångssätt**

Elever i komvux är svårare att nå än elever i årskurs 7-9 och gymnasieskolan i attitydundersökningen. Till skillnad från gymnasieskolan finns det inga nationella uppgifter om vilka som studerar inom komvux under ett innevarande halvår. Det innebär att urvalet antingen behöver göras utifrån registeruppgifter om vilka som studerade *föregående* halvår alternativt behöver utbildningsanordnarna kontaktas.

Användning av registeruppgifter om vilka som studerade föregående halvår har en uppenbar nackdel att det inte gör det möjligt att nå de elever som läser i komvux för första gången. Elever som bara läser under ett kalenderhalvår utesluts därmed från undersökningen.¹⁹ En annan nackdel är att urvalet behöver utvidgas då det kommer att ske en övertäckning i och med att även elever som inte längre läser i komvux kommer att ingå i urvalet. Det medför bl.a. en ökad kostnad för utskick.

Alternativet är att urvalet av elever i komvux sker i två steg. I ett första steg kan ett urval av utbildningsanordnare (kommunala och enskilda) kontaktas via telefon. Enligt SCB:s erfarenhet är det bra om anordnarna kontaktas via telefon för att förbättra uppgifternas kvalitet och svarsfrekvensen bland anordnarna. Beroende på hur datainsamlingen ska ske kan anordnarna antingen skicka in uppgifter om elevernas personnummer alternativt om vilka klasser eller kurser de har.

kommunala utbildningsanordnare. Däremot finns ingen uppdelning baserat på antal elever på skolan i detta förslag vilket det gör för lärare i grund- och gymnasieskolan i attitydundersökningen.

¹⁸ Underlag från SCB 2011-09-13.

¹⁹ Nästan hälften av dem som studerade i komvux våren 2010 gjorde inte det halvåret innan, enligt bearbetning av Skolverkets uppföljningsstatistik.

Om anordnarna skickar in personnummer på eleverna blir det andra steget att göra ett urval av elever. Därefter kan eleverna kontaktas på ett flertal olika sätt. Ett alternativ är att en postenkät skickas hem till eleverna, förslagsvis kan de också erbjudas att fylla i en webbenkät. Ett betydligt mer kostsamt sätt är att telefonintervjua eleverna. Ett ytterligare sätt är om anordnaren kan vara behjälplig vid distribution av enkäten, antingen i pappers- eller i webbform. Detta behöver dock utredas vidare genom kontakt med anordnare.

Om anordnarna istället ombeds att skicka in information om vilka klasser de har blir det andra steget att ett urval av klasser dras. Eleverna får sedan fylla i enkäterna på plats hos utbildningsanordnaren, antingen i pappers- eller i webbform beroende på vad som anses lämpligast.

Förfarandet att skicka hem enkäten till eleverna har fördelen att en större bredd av elever nås. Inom komvux finns ett mycket stort antal kurser och 14 procent av kursdeltagarna läser kurser där undervisningen inte är schemalagd.²⁰ Denna bredd kan täckas in om enkäten skickas hem till eleverna. En nackdel är att undersökningar till denna elevgrupp tidigare har haft problem med låga svarsfrekvenser. Det blir också en mycket stor kostnad för att få in uppgifter från anordnarna om vilka elever som läser hos dem.

En enkät som fylls i hos anordnaren innebär sannolikt en bättre svarsfrekvens. Det kan också bli något mindre kostsamt att få in uppgifter från anordnarna. Nackdelen är att bredden i komvux inte täcks in. De elever som inte har klassrumsundervisning regelbundet, bland annat de som läser på distans, nås inte med detta tillvägagångssätt. Även elever som läser kurser med få antal deltagare riskerar att inte nås.

Antaganden för undersökningen

Nedan specificeras några antaganden som ligger till grund för de beräkningar och uppskattningar som SCB tagit fram.

Tillvägagångssätt: urval i två steg där anordnarna först kontaktas via telefon. Datainsamling via en postal enkät som skickas hem till eleverna.

Längd på enkäten: 9 A4-sidor (samma som för äldre elever)

Redovisningsgrupper²¹:

- kön
- nivå - grundläggande, gymnasial
- kurser i gymnasial komvux - teoretiska kurser, yrkeskurser
- elevernas ålder - [3 kategorier]

²⁰ Skolverket statistik 2010, Tabell 4A: Komvux – Elever och kursdeltagare – Riksnivå.

²¹ Dessa redovisningsgrupper överensstämmer till viss del med de för de äldre eleverna i Attityder till skolan. Ålder och högsta utbildningsnivå används inte i attitydundersökningen idag, däremot föräldrars högsta utbildningsnivå. I attitydundersökningen finns ingen uppdelning mellan enskilda och kommunala huvudmän medan det i detta förslag finns uppdelning på anordnartyp.

- bakgrund - svensk, utländsk
- högsta utbildningsnivå - [3 kategorier]
- anordnartyp - kommunal, enskild

SCB:s beräkningar

Givet dessa antaganden har SCB uppskattat följande²²:

- Urvalsstorlek: cirka 100 anordnare och 5 000 elever
- Tid för datainsamling: 8-9 veckor (exkl. tid för att få uppgifter om eleverna från utbildningsanordnaren)
- Kostnad för datainsamling: 490 000 kronor
- Förväntad svarsfrekvens: -

SCB har inte uppskattat en svarsfrekvens för denna undersökning. I de undersökningar till elever i komvux som refererats, och där postenkät har använts som metod, var svarsfrekvensen mellan 42 och 53 procent. Dessa undersökningar är dock inte helt jämförbara med den som skisserats ovan varför det är svårt att göra en bra uppskattning. Däremot ger det anledning att befara att det är svårt att få en hög svarsfrekvens för denna målgrupp.

För att få en högre svarsfrekvens föreslår SCB en telefonuppföljning riktad till de grupper i komvux där svarsfrekvensen kan befaras bli särskilt låg, såsom elever med utländsk bakgrund och elever som läser yrkeskurser. Detta är dock ett kostsamt tillägg. Som en indikation nämner SCB att en telefonuppföljning till ett annat uppdrag, där 1 450 personer påmindes, kostade 275 000 kronor. I det priset ingick spårningsarbete av telefonnummer och påminnelse inklusive genomförande av intervjuer.

SCB har inte uppskattat hur mycket tillvägagångssättet med en undersökning på plats hos anordnaren skulle kosta för komvux. Däremot är det möjligt att använda beräkningarna för sfi för att få en ungefärlig uppskattning av detta.²³ Där är antalet anordnare i urvalet mindre (80 jämfört med 100) medan antalet individer är desamma. Kostnaden för datainsamlingen i sfi är uppskattad till cirka 330 000 kronor.

Kostnaden för telefonintervjuer av eleverna har inte heller uppskattats av SCB. Kostnaden för de äldre eleverna i attitydundersökningen (870 000 kronor) indikerar dock att detta är ett mycket dyrt alternativ. Eftersom det för komvux dessutom skulle tillkomma en stor kostnad för att kontakta anordnarna och få korrekta uppgifter om vilka elever som studerar skulle undersökningen bli ännu dyrare för denna målgrupp än för elever i årskurs 7-9 och gymnasieskolan även om urvalsstorlekarna var desamma.

²² Underlag från SCB 2011-09-13.

²³ Se avsnittet *Elever i sfi*.

Kommentarer

Eleverna i komvux är sannolikt den målgrupp där det är svårast att få en hög svarsfrekvens utan att kostnaderna blir mycket höga. Eftersom utbildningen i komvux i en hel del fall inte bedrivs som klassrumsundervisning blir det problematiskt att genomföra en studie där eleverna fyller i enkäter under lektionstid. Det huvudsakliga förslaget blir då att skicka hem enkäten till eleverna och låta dem fylla i en post- eller webbenkät. Ett alternativ som kan utredas närmare är möjligheten att utbildningsanordnaren distribuerar enkäten till eleverna i pappers- eller webbform.

Enkätens utformning kan också påverka svarsfrekvensen då det är troligare att en respondent besvarar en enkät med ett mindre antal frågor och där dessa upplevs som relevanta. Det bör därför övervägas att korta enkäten jämfört med elevenkäten i Attityder till skolan (9 A4-sidor). Det är också viktigt att motivera för eleverna varför det är betydelsefullt att de deltar i undersökningen.

Kostnaden för komvux beräknas bli 490 000 kronor. Jämfört med äldre elever i attitydundersökningen är urvalet av elever nästan dubbelt så stort för komvux i det förslag som SCB beräknat. En anledning är att svarsfrekvensen kan befaras bli lägre vilket motiverar ett större urval. För att få en lägre kostnad är det möjligt att minska urvalsstorleken, med följd att jämförbarheten mellan olika redovisningsgrupper blir lägre. Även en kortare enkät kan bidra till en något lägre kostnad. Samtidigt bör det övervägas om ytterligare resurser ska avsättas för att förbättra svarsfrekvensen för denna grupp.

Elever i sfi

När det gäller elever i sfi har målsättningen varit att inkludera elever från samtliga nivåer i utbildningen i den mån det är möjligt inom ramen för undersökningens metod (enkätundersökning). Syftet är att ge en bred bild av elevernas attityder till utbildningen.

Möjliga tillvägagångssätt

För att nå elever i sfi behöver urvalet ske i två steg då det saknas nationella uppgifter om vilka som läser inom skolformen under innevarande halvår. Ett första steg är att ett urval av utbildningsanordnare kontaktas via telefon och tillfrågas om vilka klasser de har. I ett andra steg dras ett urval av dessa klasser. Eleverna får sedan fylla i enkäterna på plats hos utbildningsanordnaren.

Tillvägagångssättet att låta eleverna fylla i enkäten på plats hos anordnaren är det som har använts i tidigare undersökningar riktade till denna målgrupp. Fördelar är att eleverna har möjlighet att få hjälp om det är någonting de inte förstår och att det sannolikt medför en bättre svarsfrekvens.

När enkäten fylls i på plats finns två huvudsakliga alternativ. Ett alternativ är att ett paket med enkäten skickas ut till anordnaren och att läraren kan vara behjälplig vid ifyllandet av enkäten. Läraren returnerar sedan de ifyllda enkäterna till SCB. Det andra alternativet är att en intervjuare från SCB åker ut till anordnaren med enkäterna och är behjälplig vid ifyllandet. En intervjuare kan vara bra för att värna ele-

vernas anonymitet vid ifyllandet av enkäten och av frågor som kan vara känsliga att fråga läraren om. Det finns också en större kontroll i att enkäterna blir distribuerade och återsända på ett korrekt sätt. Nackdelen är att det blir en stor merkostnad. I de tidigare undersökningar som refererats användes ingen intervjuare. Om ingen intervjuare används kan eleverna få kuvert till enkäten som de själva tillförsluter för att värna anonymiteten i deras svar.

Det finns flera sätt att underlätta enkäten i syfte att nå elever på samtliga studievägar och som kan språket olika bra. Ett sätt som SCB använde i sin undersökning är att översätta enkäten till några av de vanligaste modersmålen i sfi. Det innebär att man kan nå en del elever som kan läsa och skriva på sitt eget modersmål men som inte kan svenska tillräckligt bra för att kunna besvara den svenska versionen av enkäten.²⁴ Ett annat sätt är att låta eleverna skriva fritt på sitt eget modersmål (oavsett modersmål) på en öppen fråga på slutet för att fånga in mer av deras attityder än vad som annars är möjligt. Det kan komplettera enkäten och ge eleverna en större möjlighet att uttrycka sig och också uttrycka sig kritiskt. Enligt projektledaren för Skolinspektionens undersökning var detta att rekommendera.²⁵ Det förutsätter dock att svaren översätts till svenska, vilket medför en ökad kostnad.

De elever i sfi som inte kommer att kunna delta i undersökningen enligt förslagen ovan är de som inte kan svenska och som inte kan läsa eller skriva på sitt eget modersmål. För att nå dessa elever skulle intervjuer behöva genomföras med hjälp av tolk. Det har dock bedömts vara allt för omfattande och kostsamt för att kunna inrymmas i attitydundersökningen. Det kan även finnas svårigheter med att använda tolk då det ibland kan vara känsligt för den intervjuade beroende på vem som är tolk. Dessa elevgrupper kan istället följas upp i särskilda studier. I instruktionen till anordnarna bör det framgå vilka elevgrupper som kan undantas.

Antaganden och beräkningar

Nedan specificeras antaganden som ligger till grund för SCB:s beräkningar och uppskattningar.

Längd på enkäten: 6 A4-sidor (kortare än övriga)

Redovisningsgrupper:

- kön
- studieväg alt. kurs - 1,2,3 alt. A,B,C,D
- ålder - [3 kategorier]
- år i tidigare utbildning - [3 kategorier]
- anordnartyp - kommunal, enskild

²⁴ Enligt Skolverkets statistik (Tabell 3B: Sfi – Elever och kursdeltagare – Riksnivå) hade hälften av eleverna i sfi år 2010 något av de sex vanligaste modersmålen som sitt modersmål.

²⁵ Se avsnittet *Erfarenheter från tidigare undersökningar*.

SCB:s beräkningar

Givet dessa antaganden har SCB uppskattat följande²⁶:

- Urvalsstorlek: cirka 80 anordnare och 5 000 elever
- Tid för datainsamling: 9 veckor (exkl. tid för att få uppgifter om antalet elever och klasser)
- Kostnad för datainsamling: 330 000 kronor utan intervjuare
760 000 kronor med intervjuare
- Kostnad för översättning av enkäten: 7 000 kronor per språk
- Svarsfrekvens: cirka 80 procent av anordnarna och 60 procent av de elever som får enkäten, dvs. samma som i SCB:s undersökning 2009.

SCB har inte beräknat kostnaden för att översätta längre kommentarer som eleverna skriver på sitt eget modersmål. Enligt projektledaren för Skolinspektionens granskning av utbildning för nyanlända kostade översättningar av 200 texter i detta projekt cirka 30 000 kronor.²⁷ Hur stor kostnaden blir beror bland annat på hur långa texter eleverna skriver och på hur många språk som omfattas totalt.

Kommentarer

Elever i sfi kan undersökas på liknande sätt som i SCB:s undersökning 2009. Om undersökningen genomförs utan en intervjuare blir kostnaden (inkl. översättning av enkäten till de sex vanligaste modersmålen) cirka 370 000 kronor, vilket är lägre än för de äldre eleverna i attitydundersökningen. På samma sätt som i undersökningen riktad till elever i komvux skulle det dock vara möjligt att minska antalet anordnare och elever i urvalet något, med följd att jämförbarheten mellan olika redovisningsgrupper blir lägre. Detta skulle minska kostnaden för datainsamling.

Då SCB i sin undersökning inte upplevde problem med att vända sig till elever som läser på studieväg 1 bör detta vara möjligt att göra även här. Åtminstone i en första omgång bör man överväga att ge eleverna i sfi möjlighet att uttrycka sig fritt på sitt modersmål på en avslutande öppen fråga. Detta blir ett sätt att kvalitetssäkra undersökningen och få information om aspekter som har förbisetts. Det kommer dock att medföra en ökad kostnad för undersökningen.

Utformande av frågor

Frågorna i Skolverkets attitydundersökning är över lag väl utprovade. I och med att undersökningen är återkommande blir det särskilt viktigt att frågorna är relevanta och begripliga. Inför att eleverna i årskurs 4-6 inkluderades i attitydundersökningen 2003 genomfördes en pilotstudie i sex skolor för att testa frågorna i enkäten på den nya målgruppen. Frågorna till lärare och äldre elever i grund- och gymnasieskolan

²⁶ Underlag från SCB 2011-09-13.

²⁷ Samtal med Iréne Sehlin, f.d. projektledare på Skolinspektionen, 2011-08-26.

testades bl.a. i SCB:s mätlaboratorium i samband med revideringar inför 2006 års undersökning.

I syfte att hålla samma kvalitet bör en inkludering av nya målgrupper i Attityder till skolan föregås av en ordentlig testning av enkäterna. En systematisk utveckling och testning kan göra att resultaten blir mer tillförlitliga och att det blir enklare för respondenter att fylla i enkäterna.²⁸

I utformandet av vilka frågeområden som bör ingå för vuxenutbildningens elever och lärare är attitydundersökningen en utgångspunkt. Där det är relevant bör frågorna till elever och lärare i vuxenutbildningen vara desamma som för övriga målgrupper i attitydundersökningen, i syfte att möjliggöra jämförelse mellan grupperna. Det innebär att svarsskalor också bör vara desamma där det är möjligt.

En viktig utgångspunkt är också styrdokument som läroplan och skollag, vilka varit vägledande för attitydundersökningen idag. Möjliga frågeområden är hur elever och lärare upplever att de olika målen för vuxenutbildningen uppnås och att utbildningen utgår ifrån de enskildas behov och förutsättningar. Även tidigare genomförda undersökningar till dessa målgrupper kan användas som inspiration för frågeområden och utformningen av de enskilda frågorna.

En svårighet när det gäller att ställa frågor till elever inom vuxenutbildningen är att eleverna kan påbörja utbildningen vid olika tidpunkter på året och läsa i mycket olika omfattning. Det innebär att vissa elever kan ha stor erfarenhet av skolformen medan andra i princip saknar uppfattning om en del av frågorna vid tidpunkten för enkäten. Det är svårt att dra någon generell gräns för hur länge (alternativt hur mycket) en elev ska ha läst för att det ska anses vara motiverat att eleven besvarar frågorna. En sådan gräns riskerar också att utesluta vissa elever helt, bland annat de som bara läser i en begränsad omfattning eller de som väljer att avbryta sin utbildning relativt tidigt. Vissa frågor är också relevanta även för dem som nyligen har påbörjat sin utbildning, t.ex. varför de valt att studera. För att svaren ska bli relevanta är det viktigt att det finns svarsalternativ i enkäten för elever som inte har någon uppfattning eller inte förstår frågan. Det är också bra om det finns en bakgrundsfråga i början av enkäten om hur länge eleven har läst inom skolformen.

Efter att förslag på frågor tagits fram för respektive undersökning bör dessa testas på personer från målgruppen. De reviderade förslagen kan sedan testas på nytt. Framför allt när det gäller elever i sfi blir det viktigt att genomföra en pilotstudie för att säkerställa att frågorna är begripliga för målgruppen. En del av testningen kan vara att SCB:s mätlaboratorium genomför en skrivbordsgranskning av frågorna för att ytterligare förbättra kvaliteten. Kostnaden för detta uppskattas av SCB till cirka 30 000 kronor per enkät vilket innebär en sammanlagd kostnad på cirka 90 000 kronor för alla tre enkäterna.

Tidsmässigt kan en utveckling och testning av nya enkäter uppskattas till 3-4 månader.

²⁸ SCB (2001) *Fråga rätt!*

Tidsplan

När det gäller tid för genomförande av undersökningen behöver hänsyn tas till utvecklingen och testningen av enkäterna och hur lång tid datainsamlingen beräknas ta. Datainsamling för Attityder till skolan 2012 kommer att ske under april-maj 2012 om samma tidsplan följs som 2009. Eftersom utvecklingen av enkäterna uppskattas till 3–4 månader, och datainsamlingsperioden enligt SCB kan komma att ta flera månader för eleverna i komvux och sfi, blir det svårt att hinna med vuxenutbildningen samtidigt som de andra undersökningarna i Attityder till skolan 2012. Risken är stor att kvaliteten blir lidande av att ta fram enkätfrågorna under en snäv tidsperiod.

Ett förslag är i stället att senarelägga datainsamlingen för vuxenutbildningen till första delen av hösten 2012 för att nästa omgång, 2015, samla in data parallellt med attitydundersökningen. Detta tillvägagångssätt användes när elever i årskurs 4–6 infördes i attitydundersökningen 2003, då resultaten presenterades i en separat rapport den första omgången. Samma tillvägagångssätt skulle vara möjligt att använda även för vuxenutbildningen.

En svårighet med att ha en senare insamlingsperiod initialt är om undersökningen ska samordnas med Skolverkets uppföljning av it-användning och it-kompetens.²⁹ Det uppdraget ska redovisas senast den 15 april 2013, vilket innebär att det blir ont om tid om datainsamling sker under hösten 2012. Ett sätt att lösa detta är om redovisningsdatumet för it-uppföljningen senareläggs när det gäller elever och lärare i vuxenutbildningen.

En annan nackdel med att senarelägga undersökningen är att registeruppgifterna för urvalet av lärare blir mer inaktuella, vilket ökar risken för att nå personer som inte tillhör målgruppen (så kallad övertäckning). Detta kan behöva kompenseras med ett något större urval för denna grupp. Eftersom det gäller vuxenutbildningen som i princip ska kunna påbörjas när som helst under året bör dock inte en framtida förändring av insamlingsperiod påverka jämförbarheten över tid på ett avgörande sätt.

Slutsatser

Det finns behov av en attitydundersökning riktad till elever och lärare inom vuxenutbildningen. Mer kunskap om vuxenutbildningen och elevernas syn på sin utbildning har efterfrågats under lång tid och det finns få nationella studier på senare år om detta. Frågor om hur eleverna upplever att utbildningen anpassas efter deras förutsättningar och behov och också frågor om hur de upplever att de olika målen med vuxenutbildningen uppnås är viktiga att ställa. Detta är områden där en inkludering av vuxenutbildningen i attitydundersökningen kan fylla en viktig funktion och komplettera övrig nationell uppföljning.

När det gäller förutsättningar att nå de olika målgrupperna är den enklaste delen att nå lärarna inom komvux och sfi. Här kan samma tillvägagångssätt användas som till

²⁹ Uppdraget är givet i regleringsbrevet för 2011.

lärare i grund- och gymnasieskolan i Attityder till skolan och det går sannolikt att förvänta sig en relativt hög svarsfrekvens.

Undersökningar riktade till elever i komvux och sfi är svårare än lärarundersökningen, bl.a. då det inte finns uppgifter på nationell nivå om vilka som studerar under innevarande halvår. Det medför att urvalet behöver ske i två steg. Eleverna i komvux kan sedan nås med postenkät (med webbenkät som alternativ) för att fånga bredden av olika kurser och flexibiliteten i de studiesätt som används. När det gäller elever i sfi är det möjligt att låta eleverna fylla i enkäten på plats hos utbildningsanordnaren. Detta tillvägagångssätt användes i SCB:s studie 2009 och erfarenheten därifrån är att det är möjligt att nå elever på alla tre studievägarna i sfi. Svarsfrekvenserna kan väntas bli lägre för dessa grupper än de som finns i attitydundersökningen idag. Framför allt när det gäller elever i komvux behöver man överväga om extra resurser ska avsättas för att förbättra svarsfrekvensen.

Den totala kostnaden för datainsamling när det gäller elever och lärare i vuxenutbildningen kan uppskattas till omkring 1 100 000 kronor. Kostnaden är högre för elever än för lärare. Det är möjligt att minska kostnaden för datainsamling genom att minska urvalens storlek. Samtidigt kan kostnaden för datainsamling komma att öka om man väljer att avsätta resurser för att förbättra svarsfrekvensen i komvux och för att översätta öppna svar i sfi. Den första omgången undersökningarna genomförs tillkommer kostnad för testning av enkäterna på omkring 90 000 kronor. Jämfört med kostnader för grund- och gymnasieskola i Attityder till skolan är kostnaden för datainsamling i vuxenutbildningen relativt hög. Den totala kostnaden för datainsamling i Attityder till skolan 2009 var drygt 1 400 000 kronor.

När det gäller innehåll i enkäterna är det bra om antalet frågor kan minskas jämfört med de enkäter som används i Attityder till skolan. Framför allt när det gäller postala enkäter kan detta sannolikt bidra till bättre svarsfrekvenser. Genom att inkludera frågor om it kan datainsamlingen samordnas med Skolverkets uppföljning av it-användning och it-kompetens även när det gäller dessa målgrupper, vilket skulle medföra en minskad uppgiftslämnarbörd och en kostnadsbesparing jämfört med om undersökningarna genomförs separat.

Tidsmässigt är förslaget att datainsamlingen för vuxenutbildningen i en första omgång genomförs under hösten 2012 och redovisas i en separat rapport, istället för att samlas in under våren 2012 tillsammans med övriga grupper. Det medger tid för en systematisk utveckling och testning av enkäter under våren 2012 och ger utrymme för en utförligare redovisning av resultaten i den separata rapporten. Erfarenheterna av att nå dessa målgrupper kan också utvärderas. I 2015 års undersökning kan datainsamlingarna sedan samordnas med övriga målgrupper i Attityder till skolan. För att kunna samordna Skolverkets uppföljning av it-användning och it-kompetens med attitydundersökningen för elever och lärare i vuxenutbildningen skulle dock redovisningsdatumet för it-uppföljningen behöva skjutas fram några månader när det gäller dessa grupper.